

وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری

دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

دانشکده تربیت مدرس قرآن مشهد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته

علوم قرآن مجید

موضوع:

بررسی دیدگاه مستشرقان در مورد آیات تعدد زوجات

استاد راهنما:

دکتر محمد علی طاهری نژاد

نگارنده:

هادی وحدانی

بهمن ماه 1395

دانشکده تربیت مدرس قرآن مشهد

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن مجید

موضوع:

بررسی دیدگاه مستشرقان در مورد آیات تعدد زوجات

استاد راهنما:

دکتر محمدعلی طاهری نژاد

نگارنده:

هادی وحدانی

بهمن ماه 1395

کلیه حقوق مادی و معنوی این پایان نامه متعلق به
دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم – دانشکده علوم قرآنی مشهد
می باشد.
چاپ پایان نامه و استخراج مقاله از پایان نامه باید به نام
دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم – دانشکده علوم قرآنی مشهد
با تایید استاد راهنما و با مجوز معاونت پژوهشی دانشگاه باشد.

تقدیم به :

تقدیم به پدر و مادر مهربانم به خاطر زحمات بی دریغشان.
تقدیم به همسر دلسوز و اسطوره زندگیم که همواره مشوقم در این مسیر بود.
تقدیم به دو دختر نازنینم
هستی و مهسا
که گاه با سکوت و گاه با بازی های کودکانه ی خود
پدر را یاری نمودند.

سپاسگزاری

سپاس ایزد منان را که با لطف و عنایت خویش، نعمت دانش‌اندوزی را
بر من ارزانی داشت و توفیق شاگردی در محضر اساتیدی گرانقدر و فرزانه
را به من عطا فرمود حال که با عنایت پروردگار، این تحقیق به پایان رسید
از همه ی اساتید و عزیزانی که در نگارش این تحقیق، یاریم نمودند
مراتب سپاس و قدردانی خود را ابراز می نمایم.
و با تشکر از راهنمای دلسوز و فرزانه، مشوق راه علم،
استاد ارجمند جناب آقای دکتر طاهری نژاد.

چکیده

تعدد زوجات یکی از اشکال مختلف ازدواج می باشد و بررسی متون و آثار دینی قبل از اسلام، بیانگر این است که تعدد زوجات، پیش از اسلام و در ادیان دیگر، به رسمیت شناخته شده و در اکثر جوامع انسانی معمول بوده است. نویسندگان و اندیشمندان شرق و غرب در این باره دیدگاه های مختلفی ابراز داشته اند. از جمله در نظر گروهی از مردم و برخی مستشرقان چنین جلوه نموده که اسلام این رسم را وضع کرده است. حال آنکه اسلام آنرا وضع نکرد و تنها برآن صحه گذاشت و آنرا تحدید کرد. این گروه از مستشرقان، بدون توجه به متن آیات تعدد زوجات، که انجام آنرا مشروط به اجرای عدالت می داند و با نادیده گرفتن شرایط خاص و واقعیت های موجود جامعه و افزایش آمار زنان آماده به ازدواج نسبت به مردان و سختی هایی که این زنان فاقد شوهر دارند، معتقدند دین اسلام با صدور این حکم، نسبت به زنان بی توجه است و زندگی زنان مسلمان مانند زندگی حیوانات است زیرا مردان می توانند با هر تعداد از زنان بخواهند ازدواج کنند حال آنکه قرآن تعدد زوجات را در چهار زن محدود کرد. از طرفی، تمام آیات قرآن، متناسب با فطرت انسانی و مطابق با واقعیت های موجود و در راستای تعالی انسان نازل گردیده است و اگر مخالفان آیات تعدد زوجات، به دور از کینه ورزی و تعصبات جاهلانه، در آیات بنگرند و واقعیت های موجود را با چشم واقع بین خود مشاهده کنند خود به این نتیجه دست می یابند که به خاطر افزایش آمار زنان آماده به ازدواج نسبت به مردان، اسلام راهی جز صدور مجوز تعدد زوجات برای مردان دارای همسر به شرط اجرای عدالت بین آنها ندارد تا جایگاه و ارزش زن حفظ گردد. هرچند آنکه، بسیاری از مستشرقان از جمله گوستاولوبون، به جایگاه برابر زن و مرد در اسلام و مقام والایی که اسلام به زن عطا کرده معترفند و معتقدند که تعدد زوجات، مربوط به زمانی است که اسلام آمد و زن های بی حد و حصر عرب را به شرط اجرای عدالت به چهارنفر محدود ساخت و اعزاز و اکرام زن را به همراه آورد.

واژگان کلیدی: مستشرقان، آیات تعدد زوجات، ازدواج، چندهمسری.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه	1
بیان مسأله	2
پیشینه تحقیق	2
ضرورت تحقق	3
اهداف تحقیق	3
سؤالات تحقیق	4
فرضیه های تحقیق	4
روش تحقیق	5
ساختار تحقیق	5
فصل اول: تعاریف و کلیات	6
مقدمه	7
1-1 تعاریف	7
1-1-1 مفهوم استشراف	7
1-1-2 مفهوم ازدواج	9
2-1 کلیات	10
1-2-1 اهمیت آگاهی از نگاشته های مستشرقان	10
1-1-2-1 پژوهشی	10
2-1-2-1 شبهه شناسی	10

- 11-2-2-1 ملیت مستشرقین..... 11
- 12-2-1 قلمرو مطالعاتی مستشرقان 12
- 12-2-1-1 تمام علوم و فنون و تمدن شرق 12
- 12-2-2-1 اسلام شناسی 12
- 13-2-1 اشکال ازدواج 13
- 13-2-1-1 تک همسری 13
- 14-2-1 چند همسری 14
- 14-2-4-2-1 چند شوهری 14
- 16-2-4-2-1 چند زنی 16
- 18-2-4-2-1 ازدواج گروهی 18
- 18-2-1 ازدواج از نگاه فقه اسلامی 18
- 18-2-1 ازدواج از نگاه مستشرقان 18
- 19-2-1 تعدد زوجات 19
- 19-7-2-1 تعدد زوجات قبل از اسلام 19
- 20-7-2-1 تعدد زوجات در یهودیت 20
- 21-7-2-1 تعدد زوجات در مسیحیت 21
- 22-7-2-1 تعدد زوجات در ایران 22
- 24-7-2-1 تعدد زوجات در سیره انبیاء پیشین 24
- 25-7-2-1 تعدد زوجات در سیره پیامبر و امامان 25
- 25-7-2-1 تعدد زوجات و بایسته ها و نبایسته های آن در فقه 25
- 25-7-2-1 نظریه تقیید تعدد زوجات 25
- 26-7-2-1 نظریه الغای تعدد زوجات 26

10-7-2-1	تعدد زوجات و حقوق زن	32
11-7-2-1	تعدد زوجات و اجازه قاضی	34
فصل دوم: تعدّد زوجات در اسلام		
مقدمه		
1-2	تعدد زوجات از نگاه قرآن	36
1-1-2	بررسی آیات تعدد زوجات	40
2-2	تعدد زوجات در روایات	43
3-2	اسلام و فلسفه پذیرش تعدد زوجات	44
1-3-2	اسلام و اصلاح تعدد زوجات	45
2-3-2	تعدد زوجات و حفظ منزلت زن	46
3-3-2	تعدد زوجات و ضرورت جامعه	52
1-3-3-2	عدم تناسب جمعیتی	55
1-1-3-3-2	مقاومت بیشتر زنان در برابر بیماری ها	58
2-1-3-3-2	کشته شدن مردان در جنگ یا حوادث دیگر	59
3-1-3-3-2	بلوغ زود هنگام دختران	59
2-3-3-2	نیاز جنسی حقیقتی غیر قابل انکار	59
4-2	امتیاز راهکار اسلام در مواجهه با افزایش تعداد زنان	61
1-4-2	اسلام و رعایت شروط چند همسری	61
1-1-4-2	رعایت شرط محدودیت	63
2-1-4-2	رعایت شرط عدالت	63

65	2-4-2 تأمین مالی
66	3-4-2 تأمین عاطفی و جنسی
66	2-5 تعداد زوجات از نگاه اندیشمندان اسلامی
66	1-5-2 تعداد زوجات و اندیشمندان سنتی مسلمان
68	2-5-2 تعدد زوجات و نواندیشان دینی
70	2-6 پیامدهای منع تعدد زوجات
72	2-7 دلایل تعدد زوجات پیامبر(ص)
77	فصل سوم: مستشرقان و آیات تعدد زوجات.....
78	مقدمه
78	1-3 مستشرقان و قرآن
78	1-1-3 انگیزه های مستشرقان از بررسی و مطالعات آیات قرآنی
79	2-1-3 دیدگاه مستشرقان درباره آیات قرآن
79	1-2-1-3 مستشرقان قرآن پژوه و منصف
80	1-1-2-1-3 ویل دورانت
81	2-1-2-1-3 توماس کارلایل
81	3-1-2-1-3 ژوزف هوردویچ
82	4-1-2-1-3 جان دیون پورت
82	2-2-1-3 مستشرقان منتقد و مدعی وجود شبهات در قرآن
83	1-2-2-1-3 آرتور جان آربری
83	2-2-2-1-3 جرج سیل

- 83 3-2-2-1-3 گوستاولوبون
- 84 4-2-2-1-3 گلد زیهر
- 84 5-2-2-1-3 ریچارد بل
- 86 6-2-2-1-3 نقد شبهات
- 86 1-6-2-2-1-3 عدم تفکیک نظام گفتاری از نوشتاری
- 87 2-6-2-2-1-3 تنوع مطالب از ویژگی ای نظم قرآن
- 88 3-6-2-2-1-3 تغییر ناگهانی، ظرافتی ادبی و هنری در بیانات قرآن
- 90 3-1-3 مستشرقان و علل ادعای تناقض در آیات قرآن
- 91 1-3-1-3 وجود اختلاف در عهدین
- 92 2-3-1-3 در نظر نگرفتن مبانی و قواعد تفسیری
- 95 4-1-3 علل وجود رویکردی انکارگرایانه در آثار مستشرقان
- 95 1-4-1-3 پیش فرض های فراوان
- 96 2-4-1-3 بهره نبردن از منابع اصلی و معتبر
- 96 3-4-1-3 سوء برداشت از منابع
- 96 2-3 مستشرقان و آیات تعدد زوجات
- 96 1-2-3 مستشرقان و جایگاه زنان مسلمان
- 99 2-2-3 مستشرقان و نقد تک همسری در غرب
- 102 3-2-3 مستشرقان و فلسفه آیات تعدد زوجات
- 105 4-2-3 مستشرقان و بررسی آیات تعدد زوجات
- 105 1-4-2-3 مستشرقان موافق با آیات جواز تعدد زوجات
- 109 2-4-2-3 مستشرقان مخالف با آیات جواز تعدد زوجات

- 113..... 1-2-4-2-3 مستشرقان و ادعای تناقض در آیات تعدد زوجات
- 114..... 2-2-4-2-3 نقد ادعای تناقض در آیات تعدد زوجات
- 121..... 5-2-3 بررسی و نقد ادعای مستشرقان مبنی بر وجود شبهات در تعدد زوجات در اسلام
- 121..... 1-5-2-3 جریحه دار شدن عواطف زنان
- 122..... پاسخ و نقد
- 124..... 2-5-2-3 عدم افزایش تعداد زنان
- 124..... پاسخ و نقد
- 124..... 1-2-5-2-3 عدم اتکاء ازدواج تنها به مسئله آمار
- 126..... 2-5-2-3 عدم امکان چند زنی برای همه
- 126..... 3-5-2-3 افزایش شهوت رانی در مرد
- 127..... پاسخ و نقد
- 128..... 4-5-2-3 تحقیر زن در جامعه
- 129..... پاسخ و نقد
- 129..... 5-5-2-3 گرفتاری های موجود در خانواده های چند همسری
- 130..... پاسخ و نقد
- 133..... 6-2-3 تعدد زوجات پیامبر اسلام از نگاه مستشرقان
- 134..... 1-6-2-3 مستشرقان غیر متعصب و تعدد زوجات پیامبر(ص)
- 134..... 1-1-6-2-3 توماس کارلایل
- 134..... 2-1-6-2-3 گیورگیو
- 134..... 3-1-6-2-3 جان دیون پورت

2-6-2-3 مستشرقان و ادعای وجود شبهات در تعدد زوجات پیامبر اسلام 135

1-2-6-2-3 لذت گرایی 135

..... بررسی و نقد 136

2-2-6-2-3 محمد(ص) در جستجوی پسر 137

..... بررسی و نقد 137

3-2-6-2-3 تعدد زوجات حضرت محمد(ص) و تجرد حضرت عیسی(ع) 138

..... بررسی و نقد 139

نتیجه گیری..... 141

پی نوشت 142

منابع 146

مقدمه:

یکی از ارکان مهم جوامع بشری، خانواده است که از یک رابطه زناشویی بین زن و مرد تشکیل می شود و حاصل این ازدواج و رابطه زناشویی، ابقای نسل آینده و تداوم اجتماع است و این نهاد ازدواج در اصل از نیازهای طبیعی زن و مرد به یکدیگر سرچشمه می گیرد و تداوم آن تا حدی در گرو استمرار همین نیازهاست، و این رابطه باید حالت شرعی و قانونی به خود داشته باشد به طوری که رابطه آزاد و بدون قید و شرط، ازدواج محسوب نمی شود. یکی از مسائلی که امروزه مطرح و گاه مورد انتقاد قرار می گیرد، تعدد زوجات است که به نص صریح قرآن، دارای مشروعیت است و این مشروعیت، رعایت شروطی را می طلبد چرا که ازدواج با همسر جدید، نباید طوری باشد که موجب محرومیت یکی از زنان شود.

با توجه به آنکه اسلام دین فطرت است و قوانین خود را بر اساس واقعیت های موجود در جوامع، صادر می کند از این واقعیت مهم - افزایش تعداد زنان نسبت به مردان - غافل نبوده و جهت حفظ بنیان خانواده و به خصوص حفظ جایگاه زن در جامعه، رسم تعدد زوجات را در قرآن با حفظ شروطی بیان نموده است. هرچند این مجوز تعدد زوجات، از جانب قرآن، حکمی دستوری محسوب نمی شود و آورده حضرت محمد (ص) هم نیست بلکه اسلام تنها برای آن حد و مرزی معین کرد و آن را تا چهار زن محدود ساخت. اما مخالفان قرآن و اسلام و گروهی از مستشرقان، در صدد تهمت به قرآن بر آمدند و ادعا کردند که اسلام با مجوز این رسم در بین مسلمانان، در حقیقت به زنان ظلم روا داشته و حقوق آنان را نادیده گرفته است و برخی مستشرقان، قرآن را به تناقض گویی متهم کرده اند و آیات تعدد زوجات را متناقض یکدیگر می دانند و بیان می دارند چگونه ممکن است در یک آیه، اجرای عدالت انجام گیرد و در آیه دیگر، اجرای عدالت بین زنان محال باشد.

در این تحقیق، ابتدا، درباره تعدد زوجات و چرایی و ضرورت آن در جامعه، مطالبی ارائه می گردد و اینکه مستشرقان، در این باره چه اظهار نظری داشته اند و مستشرقان موافق و مخالف به این رسم اسلام، در بیان موافقت و مخالفت خود چه دلایلی عنوان نمودند و دیدگاه اسلام در این باره، چگونه می باشد و مفسران و علمای اسلامی، در نقد ادعاهای مخالفان به رسم تعدد زوجات، چه پاسخی بیان داشته اند و اینکه یادآور می شویم اسلام از بیان مجوز تعدد زوجات، جز حفظ جایگاه و منزلت زن و خانواده، هدف دیگری ندارد.

بیان مسئله

از آنجا که موضوع تعدد زوجات یکی از مسائل مهم اجتماعی محسوب می شود و همچنین با توجه به افزایش تعداد زنان نسبت به مردان و احساس نیازی که زنان بدون همسر، از جنبه های مختلف اقتصادی و میل جنسی و ... به داشتن همسر دارند لذا بحث درباره تعدد زوجات می تواند یکی از ضروریات ها و راه های برون رفت از این نیاز روز جوامع امروزی و حتی جوامع گذشته باشد و از آنجا که اسلام، دین فطرت انسانی است و قوانین و دستورات خود را بر اساس نیاز بشر و واقعیت های موجود، صادر می کند نسبت به این مهم، بی تفاوت نبوده و با رعایت شروطی، تحقق این امر (تعدد زوجات) را در اجتماع ضرورتی اجتناب ناپذیر می داند، هر چند این دستور اسلام، اعتراضاتی را از سوی برخی مستشرقان به دنبال داشته است مبنی بر اینکه اسلام با صدور چنین قانون و دستوری در حقیقت، حقوق زن را نادیده و به آنان ظلم روا داشته است و حتی برخی از مستشرقین، آیاتی که دال بر تعدد زوجات می باشد را متناقض یکدیگر می دانند.

در این تحقیق تلاش بر این است که قبل از هر مساله ای، دلایل افزایش آمار زنان آماده به ازدواج نسبت به مردان، بررسی گردد و تناقضات ظاهری که از نگاه مستشرقین در آیات مربوط به تعدد زوجات وجود دارد مورد نقد و بررسی قرار گیرد و اینکه چه راهکارهایی در برابر این نیاز جوامع، ارائه شده و کدام یک از این راهکارها و برنامه ها توانسته پاسخ گوی نیاز باشد و از مشکلات زنان بکاهد. و با پاسخ هایی که به معترضان به قانون تعدد زوجات داده شده و با ذکر پیامدهای منع اجرای این قانون در جامعه، روشن می گردد که اسلام با ابلاغ مجوز تعدد زوجات، حقوق زن را نادیده نگرفته و تنها سعی در حفظ جایگاه و منزلت زن داشته است.

پیشینه تحقیق

در خصوص پیشینه پژوهش باید گفت که درباره تعدد زوجات از زوایای مختلفی بحث و گفتگو شده و آثار فراوانی به رشته تحریر در آمده است اما درباره موضوع انتخاب شده (آیات تعدد زوجات از دیدگاه مستشرقان)، کتب و مقالات مستقلی، به چاپ نرسیده است و تنها تعدادی از نویسندگان در آثار خود، اشاره هایی به این موضوع داشته اند.

از جمله این کتب و مقالات می توان اشاره کرد به:

کتاب ها:

- کتاب نظام حقوق زن در اسلام، نوشته؛ مرتضی مطهری، تهران، صدرا، چهاردهم، 1369.
- کتاب؛ تاریخ تمدن اسلام و عرب، نوشته؛ گوستاولوبون، ترجمه هاشم حسینی، تهران 1364.

مقالات:

- نقد ادعای مستشرقان، مبنی بر وجود تناقض در آیات تعدد زوجات نوشته : زهره اخوان و فرزانه پاشازاده ، از فصلنامه علمی ترویجی قرآن پژوهی خاورشناسان، انتشارات جامعه المصطفی العالمیه، سال هشتم ، شماره پانزدهم، زمستان 92 .
- فلسفه حکم تعدد زوجات، نوشته مسعود امامی ، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، سال اول ، شماره اول ، زمستان 92 .
- تعدد زوجات ، اصل یا استثناء، نوشته؛ بهناز مدبری ، انتشارات علامه ، بهار 85، شماره 9.

سایت ها:

- سایت normags
- سایت حوزه و دانشگاه
- سایت اطلاع رسانی غدیر

ضرورت تحقیق

- آگاهی از دیدگاه مستشرقان در خصوص تعدد زوجات در اسلام.
- مقایسه و تطبیق آراء و نگاشته های آنان با دیدگاه قرآن.
- پاسخ به شبهات و نقد دیدگاه مستشرقان در خصوص برخی از ادعاهای آنان مبنی بر وجود تناقض در آیات تعدد زوجات.
- بیان این ادعا که با توجه به افزایش تعداد زنان نسبت به مردان، رسم تعدد زوجات نیاز فطری و طبیعی جوامع گذشته و جوامع کنونی است.

اهداف تحقیق

- دیدگاه مستشرقین به طور واضح، مشخص گردد.
- دلایل مخالفت برخی از اندیشمندان غیر مسلمان با آیات تعدد زوجات، مورد نقد و بررسی قرار گیرد.

- رسیدن به این پرسش، که آیا جوامع امروزی نیازمند به قانون تعدد زوجات هستند.
- توجه مستشرقین و جوامع غیر مسلمان به این امر که تمام جوامع انسانی برای حفظ جایگاه و حرمت زن، نیازمند اجرای قانون تعدد زوجات هستند و اینکه این مجوز مختص مسلمانان نیست نیاز همه جوامع و ضرورتی غیر قابل انکار است.

سوالات تحقیق

- قرآن و مستشرقان درباره تعدد زوجات چه دیدگاهی ارائه نموده اند؟
- آثار فردی و اجتماعی تعدد زوجات کدامند؟
- راه حل تناقضات ظاهری آیات تعدد زوجات با رویکرد پاسخ به شبهات چیست؟
- هدف قرآن از بیان آیات تعدد زوجات چیست؟
- تعدد زوجات و شبهه های وارده بر آن چگونه است؟

فرضیه های تحقیق

- قرآن جواز تعدد زوجات را با رعایت شروطی صادر کرده است و گروهی از مستشرقان، موافق جواز چند همسری قرآن هستند.
- تعدد زوجات باری را از دوش زنان سرپرست خانواده بر می دارد و جامعه را از اشاعه فحشاء دور می کند.
- در آیات تعدد زوجات، تناقضی قابل مشاهده نیست تنها اختلاف معنا وجود دارد.
- قرآن از بیان این آیات، می خواهد مشکلات موجود در زندگی زنان آماده به ازدواج را برطرف کند و مرهمی بر مشکلات اقتصادی آنان باشد و نیز مانع از اختلاط و روابط نامشروع بیوه زنان با مردان نامحرم شود.
- از نگاه برخی از جمله گروه اندکی از مستشرقان ، قرآن در حقیقت با صدور مجوز تعدد زوجات، به زنان ستم روا داشته است و اجرای این مجوز، اختلافاتی را بین چند همسر و فرزندان آنها به همراه دارد.

روش تحقیق

روش اجرای این تحقیق به صورت نظری و کتابخانه ای و جستجوی مقالات، صورت گرفته است و آثار اندیشمندان و نویسندگان غربی و مسلمان و بررسی آثار مستشرقان در این خصوص مورد نقد و بررسی قرار گرفت.

ساختار تحقیق:

تحقیق مورد نظر از یک مقدمه و سه فصل و هر فصل از بخش های مختلفی تشکیل شده است:

- مقدمه

- فصل اول:

در این فصل درباره مفهوم استشراق و مفهوم ازدواج و اهمیت آگاهی از نگاشته های مستشرقان و قلمرو مطالعاتی آنها و همچنین اشکال مختلف ازدواج توضیحاتی ارائه شده است.

- فصل دوم:

در این فصل به بیان دیدگاه های قرآن در خصوص رسم تعدد زوجات و همچنین پیامدهای منع آن در جامعه مطالبی ارائه شده است.

- فصل سوم:

در این فصل دیدگاه مستشرقان در خصوص آیات قرآن و نیز آیات تعدد زوجات مطالبی ارائه شده است و در ادامه شبهات وارد شده از جانب مستشرقان پیرامون آیات تعدد زوجات مطالبی بیان شده است.